

Змагання в Херсонесі в античний період

Муть'єв А.В., Муть'єва І.М.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Анотації:

Розглянуто зміст фізичного виховання в Херсонесі в античний період. Показано участь громадян Херсонесу в змаганнях різного рівню. Підкреслено значення фізичної культури, спорту, спортивної підготовки, організації та проведення спортивних змагань. Показано напрямки фізичного виховання молоді, підготовки до місцевих і всегрецьких змагань, військової служби. Зазначено роль вчителів гімнастики у фізичній підготовці учнів у гімназіях. Наголошено, що при навчанні в Херсонесі залучалися педагогічні методи й прийоми. Встановлено, що громадяни Херсонесу активно брали участь у всегрецьких змаганнях і ставали в них переможцями.

Мутьев А.В., Мутьева И.М. Соревнования в Херсонесе в Античный период. Рассмотрено содержание физического воспитания в Херсонесе в античный период. Показано участие граждан Херсонеса в соревнованиях разного уровня. Подчеркнуто значение физической культуры, спорта, спортивной подготовки, организации и проведения спортивных соревнований. Показаны направления физического воспитания молодежи, подготовки, к местным и всегреческим соревнованиям, военной службе. Отмечена роль учителя гимнастики в физической подготовке учеников в гимназиях. Отмечено, что при учебе в Херсонесе привлекались педагогические методы и приемы. Установлено, что граждане Херсонеса активно принимали участие во всегреческих соревнованиях и становились в них победителями.

Moutiev A.V., Moutieva I.M. Sport competitions in Antique Chersoneses. It is examined the content of physical education in Chersoneses in the ancient period. It is shown the participation of citizens in the Chersoneses competitions at various levels. Stressed the importance of physical culture, sports, sports training, organizing and conducting athletic competitions. Show the direction of physical education of youth, training for local and Panhellenic competitions, military service. The role of the teacher of gymnastics in physical education students in public schools. It is noted that the study involved in Chersoneses pedagogical methods and techniques. It is established that the citizens of Chersoneses actively participated in Panhellenic competitions and they became the victors.

Ключові слова:

Херсонес, спорт, змагання, участь, підготовка.

Херсонес, спорт, соревнования, участие, подготовка.

Chersonese, sport, competitions, participation, training.

Вступ.

Вивчення джерел Олімпійського спорту України є надзвичайно важливим завданням олімпійської освіти. Україна належить до тих держав, на території якої, у Північному Причорномор'ї існувала антична культура з притаманними їй ідеалами синтезу розумової та фізичної досконалості. Головними її центрами були Пантікапей, Херсонес, Ольвія та Тіра. Історія Херсонесу є частиною історії Стародавньої Греції, Риму, Візантії та Київської Русі а також стародавньої історії України. Існування міста відноситься до тих часів, коли проводилися Олімпійські ігри, що, без сумніву, наклало відбиток на проведення змагань в Херсонесі, а також участь атлетів з Херсонесу в інших всегрецьких змаганнях.

В останній час вивченню означеної проблеми приділяється все більша увага [1, 2], проте розширення та доповнення даних про розвиток фізичної культури та спорту в містах Північного Причорномор'я має важливе значення, адже, без сумніву, сприятиме формуванню регіонального компоненту олімпійської освіти.

Робота виконана за планом НДР Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Метою роботи з'явилося дослідження змісту фізичного виховання і змагань в Херсонесі в Античний період. а також участі громадян Херсонесу у всегрецьких змаганнях.

Результати дослідження.

Виховання в античному Херсонесі носило різнобічний характер, причому не тільки серед заможних громадян, але й серед середніх верств міського населення [4].

Фахівці вказують на те, що навчання в давньогрецькій школі залишалося незмінним протягом багатьох століть і фізичне виховання було важливішою

його частиною. Не мінялася, вочевидь, і методика навчання, що дозволяє стверджувати, що при навчанні в Херсонесі залучалися педагогічні методи й прийоми, що згадують античні автори [4]. При цьому антична гімнастика складалася з трьох частин: ігри, палестрика та орхестрика [1; 9].

З самого дитинства дух змагань – «агоністика» був присутній Херсонесітам. Проявлялося це у популярності ігор серед дітей. У Херсонесі Таврійському ігри були найважливішим елементом виховання дітей молодшого віку. При розкопках часто зустрічаються астрагали, які в стародавніх греків використалися для гри в бабки [7], до того ж існували різні варіанти цієї гри. Імовірно також і те, що маленькі херсонесіти їздили верхи на паличці, грали в жмурки й ганяли обрuch [4].

Серед ігор старших дітей і юнаків варто назвати гру в кості. Для неї використалися кубики, на шести гранях яких були різні бали – від одного до шести. Такі кубики неодноразово зустрічалися в Херсонесі. Можна припустити, що частина цих кістяних кубиків належала дорослим, у тому числі жінкам, про що свідчить знахідка кубиків у жіночому похованні [4].

Заслужують також уваги знахідки в дитячих могилах херсонеського некрополя перших століть нашої ери скляних шашок, які в давності називалися calculus.

Великою популярністю у дітей користувалися ігри в м'яч. Судячи з термінології, у греків існували різні ігри в м'яч. Пізніше з'являються кілька видів м'ячів, які в той час вироблялися зі шкіри й набивалися пір'ям, вовною, хоча був уже відомий м'яч, що надували повітрям [6].

До перших століть нашої ери, у місті був уже накопичений значний досвід і вироблені методи фізичної підготовки, що розвивали силу, гнучкість, витривалість, що сприяло виконанню майбутніми громадяна-

ми свого обов'язку як у мирний, так і воєнний час. В програму фізичної підготовки входили: гра у м'яч, боротьба, біг, стрибки [4].

Змагання в Херсонесі проводилися з урахуванням віку хлопців. До виконання таких вправ, як метання списа й кулачний бій, що існували в Херсонесі, хлопців залучали в більш пізньому віці. З огляду на те, що Херсонес був приморським містом, велика ймовірність включення в програму фізичного виховання і змагань з плавання [1].

Одним з характерних інститутів давньогрецьких полісів був гімнасій, що у досліджувану епоху став місцем фізичної підготовки й розумового розвитку громадян. Існування гімнасія в Херсонесі сумнівів не викликає, адже тому є безпосередні свідчення. В одному з Херсонеських написів назване ім'я гімнасіарха, який влаштував змагання учнів гімнасія в дні свята, присвяченого богу Гермесу [5].

У гімнасії були не тільки приміщення для фізичних вправ, масажу тіла, лазні, але й бібліотеки, зали для співбесід й лекцій, що перетворювало гімнасії в центри громадського життя. У дворах гімнасіїв часто споруджували статую їхніх засновників і богів-заступників – Геракла й Гермеса. Тому ймовірно, що існували змагання які проводилися на честь Геракла, одного з найбільш шанованих дорійськими греками героїв (звідси й назва свята Гераклеї). У Херсонесі знайдено кілька скульптурних портретів Геракла.

Точно невідомо де перебував гімнасій у Херсонесі, однак є припущення Е.І. Соломонік про те, що гімнасій міг перебувати неподалік від театру, де були виявлені агоністичні каталоги [7]. Існує також думка [10] що відповідно до традицій грецького містобудування гімнасій та стадіон загальною площею 17100 м² було розташовано на максимальній віддаленості від центру (на південно-західному краю Головної вулиці).

Посада гімнасіарха – керівника гімнасія, вважалася досить почесною й високо цінувалася в суспільстві херсонеситів. Збереглося кілька імен херсонеситів, які займали цю почесну посаду: Агасікл, син Ктесія в III в. до н.е. і Демотел, син Феофіла в II в. до н.е., крім того, ще в ряді херсонеських надписів є згадування про гімнасіархів, імена яких не збереглися [2].

Гімнасії забезпечували не тільки фізичне виховання молоді, але й підготовку до місцевих і всегрецьких змагань, а також майбутній військовій службі [4].

Безпосередньо за фізичну підготовку учнів у гімнасіях відповідали педотріби – вчителі гімнастики. Вони не тільки навчали, але й виховували своїх учнів і якщо була потреба карали за неслухняність. Деякі дослідники вважають, що в обов'язку педотріба входив і масаж учнів [9]. Оскільки навчання в гімнасіях було систематизованим, педотріби поступово підвищували фізичне навантаження. Починаючи з більше легких вправ і ігор, а потім переходили до важчих. При цьому вони не тільки давали усні вказівки, але й показували, як варто виконувати вправи.

Вчені не мають прямих даних про те, чому навчали в гімнасії юних херсонеситів, а тільки непрямі. Це численні знахідки спригилів, що використалися після

занять боротьбою, для зскрібання піску, масла й поту [4; 5]. Епіграфічні дані у Херсонесі свідчать про те що до їх програми були включені пентатлон, біг подвійний, і довгий, кулачний бій. Пентатлон містив: біг на коротку дистанцію, стрибок у довжину, метання диска, метання списа й боротьбу. Оскільки в Херсонесі влаштовувалися змагання з пентатлону, різних видів бігу, кулачного бою, тут існувала й відповідна підготовка в гімнасії. Про це свідчить так званий гімн на честь бога Гермеса – покровителя атлетичних ігор, палестр і гімнасіїв [4]. В одному зі списків переможців згадується такий вид спорту, як анкіломахія. Вважають, що це гра в м'яч із міцно прив'язаною петлею, однак про характер гри важко говорити, тому що цей вид вправ ніде, крім Херсонеса поки невідомий [5].

Свята, що проводилися в Херсонесі Таврійському, були пов'язані з існуючими там культами, і склалися із процесій, жертвопринесин, різних обрядів.

Деякі з існуючих у Херсонесі свят своїм виникненням і походженням зобов'язані його метрополії – Гераклеї Понтійській.

Зокрема, це можна сказати про свято на честь Геракла, який вважався, поряд з Гермесом, покровителем палестр і гімнасіїв. У його честь влаштовувалися ігри та спортивні змагання [7; 8].

У Херсонесі знайдений фрагмент списку переможців у гімнастичних змаганнях з приводу якого Соломонік Е.І. висловила припущення про те, що в місті святкували Гераклеї й відбувалося це у місяць Геракліт [8]. Також можна припустити на основі одного запису III століття до нашої ери, що в Херсонесі святкувалися Діонісії [5].

Звичайно в їхню програму включалися урочисті, релігійні процесії, літературні й музичні змагання з врученням нагород переможцям. Свято Діонісії звичайно присвячувалися розливу першого вина в сезоні і тому супроводжувався гучними веселощами [1].

Щоб взяти участь у цих агонах, доводилося проходити спеціальну підготовку, а для цього були потрібні час і відповідні витрати. Отже, дозволити це собі могли представники заможних верств населення Херсонесу [7].

У Херсонесі влаштовувалися змагання за характером дуже схожі на всегрецькі. У їхню програму входили біг на 1 і 2 стадія, на далекі дистанції (довгий біг), боротьба, кулачний бій, метання списа й диска. На мармуровій плиті перераховані імена переможців у п'ятих різних видах спортивних змагань: у бігу на коротку дистанцію, подвійному бігу й бігу на довгу дистанцію, боротьбі, кулачному бою. На іншому маленькому уламку названий агонет, тобто організатор агонів і суддя змагань. Уточнивши деякі погано збережені букви, вдалося доповнити окремі слова і установити загальний зміст напису – згадування п'ятибор'я та посади гімнасіарха. Це все вносить нову деталь у відомості про спорт у Херсонесі. Адже змагання по циклу пентатлона (що включалися в Олімпійські ігри) вимагали всебічної підготовки атлетів [7].

Ці види змагань входили в програму агонів Олімпійських ігор і присутність цих видів змагань у Хер-

сонесі, може служити непрямим свідченням, що кращі атлети Херсонеса не тільки були знайомі із програмою Олімпійських і інших всегрецьких змагань, але й приймали в них участь [1; 5].

Дотепер немає відповіді чи приймали участь Херсонесіти саме в Олімпійських іграх, але існують відомості про їх участь в інших всегрецьких змаганнях.

Відомо, що один з низ отримав перемогу на священних іграх на святі Анакій, що проводилося неподалік від Афін на честь братів Діоскурів – Кастора та Полокса покровителів вершників, мореплавання та гімнастичних ігор. Про це свідчить знайдена в Херсонесі бронзова гірдя IV ст. до н.е. з надписом «Приз зі свята Анакій». Ця дорога ваза була нагородою та свідченням перемоги власника у спортивних змаганнях.

Посланці Херсонесу були відомі у всегрецькому святиліщі Аполлона – Дельфах, вони ж приймали участь в Піфійських іграх у 194 р до н.е.

До того ж існують відомості про участь та перемоги Херсонеситів на Панафінейських іграх, присвячених богині Афіні.

Збереглися відомості про відвідання херсонесітами святилища Аполлона на острові Делос (перша половина III тисячоріччя до н.е.). Посланці принесли

жертви та прийняли участь у всегрецьких змаганнях присвячених богу Аполону, які часто називають Аполоніями. Ці ігри були своєрідною репетицією для атлетів перш ніж відправитися на ігри на честь бога Зевса. Програма Делій відповідала олімпійській.

Висновки.

1. В Античному Херсонесі приділялося значне місце фізичному вихованню та обов'язкової участі у різноманітних змаганнях, які за характером та видами вправ були схожі на всегрецькі.
2. Змагання в Античному Херсонесі проводилися на честь богів Геракла (Гераклеї), Діоніса (Діонісії) та Гермеса.
3. Поки що не отримано відомостей щодо участі Херсонеситів в Олімпійських іграх, але існують дані про їх участь в таких всегрецьких агонах як Делії, Панафінеї, Піфії, Анакій, Аполоніє.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей та узагальненні даних щодо розвитку фізичної культури і спорту в інших містах Північного Причорномор'я для формування змісту регіонального компонента олімпійської освіти учнівської молоді України.

Література:

1. Бубка С.Н. Древнегреческие истоки олимпизма. / С.Н. Бубка // Физическое воспитание студентов.- № 5.- Харьков, 2011.- С.3-7.
2. Гречанюк О. Посади у галузі фізичного виховання в Античному Північному Причорномор'ї / О. Гречанюк // Молода спортивна наука України: Зб.наук.пр.- Вип. 4.- Т. 9.- Львів, 2005.- С.246-251.
3. Дюличев В.П. Рассказы по истории Крыма. – Симферополь: Бизнес-информ, 1997. – 127 с.
4. Кадеев В.И. Херсонес Таврический: Быт и культура (I – III вв. н.э.). -Харьков, 1996. – 208 с.
5. Колесникова Л.Г. Спорт в Античном Херсонесе. – Л.: Советский художник, 1964. – 27 с.
6. Семёнов-Зусер С.А. Физическая культура и зрелища в древнереческих колониях северного Причерноморья. – Харьков, 1940. – 44 с.
7. Соломоник Э.И. Греческие надписи из района античного театра в Херсонесе /Э.И. Соломоник//Вестник древней истории. – 1967. – № 1. -С. 69-78.
8. Соломоник Э.И. Каменная летопись Херсонеса: Греческие лапидарные надписи античного времени. – Симферополь: Таврия, 1990. – 112 с.
9. Столяров В.И. Социология физической культуры и спорта: (основные проблемы, новые подходы и концепции). – М.: Физкультура и спорт, 1999. – 160с.
10. Снітко І.А. Методика реконструкції античного міста (на прикладі Херсонеса Таврійського). – Автореф. дис.канд. архітект.: 18.00.01. – Харків, 2005. – 20 с.

Информация об авторах:

Мутьев Андрей Викторович
dsport76@mail.ru

Таврический национальный университет
ул. Студенческая 13, г. Симферополь, 97000, Украина.

Мутьева Ирина Михайловна
dsport76@mail.ru

Таврический национальный университет
ул. Студенческая 13, г. Симферополь, 97000, Украина.

Поступила в редакцию 11.11.2011г.

References:

1. Bubka S.N. *Fiziceskoe vospitanie studentov* [Physical Education of Students], 2011, vol.5, pp. 3-7.
2. Grechaniuk O. *Moloda sportivna nauka Ukraini* [Young sport science of Ukraine], 2005, vol.4,pp. 246-251.
3. Diulichev V.P. *Rasskazy po istorii Kryma* [Stories on the history of the Crimea], Simferopol, Business Inform, 1997, 127 p.
4. Kadeev V.I. *Khersones Tavricheskij* [Chersoneses Tavricheskij], Kharkov, 1996, 208 p.
5. Kolesnikova L.G. *Sport v Antichnom Khersonese* [Sport in the Antique Chersoneses], Leningrad, Soviet Artist, 1964, 27 p.
6. Semenov-Zuser S.A. *Fizicheskaia kul'tura i zrelischa v drevnegrecheskikh koloniiakh severnogo Prichernomor'ia* [Physical culture and spectacle in the ancient Greek colonies of the northern Black Sea], Kharkov, 1940, 44 p.
7. Solomonik E.I. *Vestnik drevnej istorii* [Bulletin of ancient history], 1967, vol.1, pp. 69-78.
8. Solomonik E.I. *Kamennaia letopis' Khersonesa* [Stone chronicles Chersoneses], Simferopol, Tavria, 1990, 112 p.
9. Stoliarov V.I. *Sociologija fizicheskoj kul'tury i sporta* [Sociology of physical culture and sports], Moscow, Physical Culture and Sport, 1999, 160 p.
10. Snitko I.A. *Metodika rekonstrukciyi antichnogo mista* [Methods of reconstruction of the ancient city], Cand. Diss., Kharkov, 2005, 20 p.

Information about the authors:

Moutiev Andrej Viktorovich
dsport76@mail.ru

Tavricheskij National University
Student str. 13, Simferopol', 97000, Ukraine.

Moutieva Irina Mikhailovna
dsport76@mail.ru

Tavricheskij National University
Student str. 13, Simferopol', 97000, Ukraine.

Came to edition 11.11.2011.